

TÓLEPBERGEN QAYÍPBERGENOVTIŇ “BAXÍTSÍZLAR” ROMANÍŇDA NAQÍL-MAQALLARDÍŇ QOLLANÍLÍW ÓZGESHELİKLERİ

Kırkbaev Arıslanbay Sultanbay ulı

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Shet tilleri fakulteti, 2-kurs

E-mail: arislanbayk@gmail.com

ABSTRACT

This article is about the usage of proverbs in the novel of “Baxitsizlar” (“The dependents”) by Tulepbergen Kayipbergenov. In this article it was give some explanations about the variable proverbs which were used in the novel. It contains examples of proverbs of rearranged construction of their components.

Keywords: proverbs, change in meaning, rearranging of components of proverb construction.

ANNOTACIYA

Bul maqala Tólepbergen Qayıpbergenovtıń “Baxıtsızlar” romanında qollanılğan naqıl-maqallardıń ózgeshelikleri haqqında sóz etedi. Maqalada ózgeriske ushırap qollanılğan naqıl-maqallardıń túsindirmeler berilgen. Bul maqalada komponentleri ózgeriske ushırağan naqıl-maqallar mısallar menen túsindirilgen.

Gilt sózler: naqıl-maqallar, mánidegi ózgerisler, naqıllardıń qurılısındağı komponentlerdiń ózgeriwi

Qaraqalpaq xalqı áyyemnen sózge sheber xalıq bolıp hár sózine naqıl qosıp sóylewdi unatadı. “Naqıldı bir aytpasa, Aqılsız aytpaydı. Aqıllı adam ángimesin, Naqılsız aytpaydı” degen danalıq sóz de naqılǵa aylanıp, turmısımızda qollanılıwınıń ózi de xalqımızdıń sózge sheberlikti unatıp, danalıq penen ayılğan sózge qumar ekenliginen derek beredi. “...Naqıl-maqallar kúndelikli turmısta xalıq talabına ılayıqlı kelip shıqqan danalıq til óneriniń (sheberliginiń) kóp zamanlardan kiyatırǵan tariyxıy nusqalarınıń deregi” [1.18]. “...bir ǵana naqıl sózde sáwlelengen túsiniń tutas bir kólemlı shıǵarmanıń mazmunın beriwi múmkin.”[2.4]

Ájiniyaz shıǵarmalarında qollanılğan naqıl-maqallar boyınsha prof. G.Qarlıbaeva bılayınsha pikir bildirgen: “Ájiniyaz dóretpelerinde naqıl-maqallar, obrazlı sózler tildiń sózlik quramınıń qaymaǵı, maǵız bolıp esaplanatuǵın kúshli tásirlikke iye frazeologizmler sheber paydalanılğan” [3.103]. Prof. Sh.Ábdimnazimov Berdaq shıǵarmalarında qollanılğan naqıl-maqallar haqqında tómendegishe pikir bildiredi:

“Shayır naqıl-maqallardı óz shıǵarmalarında kórkemlikti arttırıp, pikirdi jáne de tereńlestirip beriw ushın paydalanǵan” [4.219]

Tólepbergen Qayıpbergenovtıń “Baxıtsızlar” romanında naqıl-maqallar jiyi ushırasqan bolıp, olardıń qurılısı hám mánisine itibar qaratsaq jazıwshı shıǵarma tiliniń mazmunlı bolıwı hám xarakterlerdiń ózgesheliklerin ashıp beriw maqsetinde qurılısın ózgartip, sóylew tiline ıńǵaylastırıp qollaǵan hám naqıl-maqallardıń quramına qosımsha komponentler qosıp qollaǵan, alıp taslaǵan yaki ózgartip qollaǵan.

“Hár bir iyt óz kóshesinde arıslan. Házir óz kóshemde qalaman. Biraq, seninń xatıńnan soń balalardıń, “adamǵa bedenniń, kiyimniń tazası, al, dostınıń eskisi jaqsı” degen ráwiyatı esime tústi. (189-bet)

Bul mısalda qollanılǵan qollanılǵan “adamǵa bedenniń, kiyimniń tazası, al dostıń eskisi jaqsı” naqılın qurılısı jaǵınan ózgeriske ushıraǵan, qosımsha komponent qosılǵan, biraq mánisin saqlap qalǵan. Qurılısı boyınsha: “Kiyimniń jańası, Dostıń eskisi jaqsı” degen naqıl bolıp tabıladı.

-Erinshektiń sumı úy-ishi uyqıǵa jatıp atırǵanda basın kótere sala: “Házir quyash shıqsa, kóp jumıs isler edim” deydi. (31-bet)

Qońrat sháháriniń ullı hákimi Tóremurat suwpı bir áńgimesinde “hár kimniń talayına jazılǵan ıǵbalı bar, bári aylanıp soǵan keledi” degen edi. (37-bet)

Birinshi mısalda berilgen naqıl “Erinshekke is buyırsań, Ózińe aqıl úyretedi” degen naqıldıń ózgeriske ushıraǵan forması bolıp tabıladı. Bul jaǵdayda naqıl qurılısı pútkilley ózgeriske ushıraǵan bolıp, onıń tek ǵana mánisi saqlanıp qollanılǵan.

Ekinshi mısalda bolsa, “Bendeniń mın degeni, Allanıń bir degeni” degen naqıldıń mánisine durıs keledi hám qurılısı ózgerise ushıraǵan bolıwına qaramastan naqıllıq mánisin saqlap qalǵan.

Jazıwshı shıǵarmalarında qollanılǵan naqıl-maqallar qurılısı hám mánisi jaǵınan ózgeshelenedi. Biz bul naqıl-maqallardı qurılısı pútkilley ózgergen, quramındaǵı bir komponent ózgergen yaki quramına qosımsha komponent qosılǵan naqıl-maqallarǵa ajratıp qarasaq boladı.

PAYDALANILGAN ADEBIYATLAR: (REFERENCES)

1. Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилинің қысқаша фразеологиялық сөзлігі – Нөкис: 1985
2. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. 88-100-томлар./ Бас редактор Н.Қ.Аимбетов; Жууаплы редакторлар: А.И.Альниязов, Ж.Хошниязов. ӨзИА қарақалпақстан бөлімі, қарақалпақ гуманитар илимлер илимий-изертлеу институты. – Нөкис: «Илим». – 2015. – 544 б
3. Қарлыбаева Г. Әжинияз шығармалары тилинің семантика-стилистикалық өзгешеликтері. –Нөкис: Қарақалпақстан, 2017
4. Абдиназимов Ш. Бердақ шығармаларының тили. – Ташкент: ФАН, 2006
5. Қайыпбергенов Т. Қарақалпақ дәстаны. Бахытсызлар. Нөкис, «Билим» баспасы, 2019-жыл. 440 бет